

Kam žmogui duota vaizduotė?
(Maironis, Henrikas Radauskas, Marius Ivaškevičius)

Kadaise, kai pirmieji žmonės – Ieva ir Adomas – išdavė Dievo pasitikėjimą ir pasidavė nuodėmės pagundai, Viešpats skaudama širdimi turėjo juos išvaryti iš Edeno sodo. Vis dėlto būdamas gailestingas ir mylėdamas tobuliausią savo kūrinį, savo magnum opus, Visagalis davė žmogui unikalią dovaną – stebuklingą kompasą, kurį pavadino vaizduote. Šis kompasas turėjo nepaprastą galią: savo šeimininkui jis suteikė kūrybinį įkvėpimą ir vilties kibirkštelę, kad gyvenimo miglose klajojantis individas turėtų galimybę sugrįžti į prarastąjį rojų.

Idios kosmos

Duotoji dovana, vaizduotė, žmogų praturtino kaip kūrėją, nes jos galia vadovaudamasis jis gebėjo kaupti pasaulio grožį savyje ir kurti naują, tobulesnį pasaulį, priartinantį amžinąjį klajūną prie Dievo karalystės. Besišypsančiu filosofu vadinto senovės graikų mąstytojo Demokrito įsitikinimu, žmogaus būtis yra nuostabi, tačiau tam, kad tą nuostabumą patirtų ir deramai įvertintų, asmenybė turi pasikliauti vaizduote ir siekti gilesnio visatos pažinimo. Išminčiaus patarimu sekęs XX a. vidurio lietuvių rašytojas, pasaulinės kultūros, o ypač Antikos mylėtojas Henrikas Radauskas savo kūryba skelbė grožio pergalę. Estetas žengė kitokiu keliu nei dauguma katastrofų laikotarpio menininkų, rašiusių apie karo baisumą, beprasmybę bei pasaulio absurdiškumą. Radausko įsitikinimus geriausiai atskleidžia šios eilutės: „Aš nestatau namų, aš nevedu tautos, / Aš sėdžiu po šakom akacijos baltos.“ Šitaip į jį supantį grožį susitelkusio ir vaizduotės galia tikinčio eilėraščio žmogaus ausis pasiekia melodija vingri, o jis jos klausosi ir užrašo smėly. Taip įvyksta stebuklas – „Dainos gimimas“. Pirmosios mūzos – vaizduotės – įkvėptas kūrėjas savyje sutveria naują pasaulį, dainos pasaulį, kuris yra tobulesnis, svarbesnis ir netgi tikresnis nei jį supanti realybė, juk pats Radauskas teigė: „Pasauliu netikiu, o pasaka tikiu.“ Taigi Dievo duotas kompasas – vaizduotė – kūrybos keliu vedė žmogų, sūnų palaidūną, atgal į seniai prarastą rojų.

Dum spiro, spero

Tačiau vaizduotę Dievas žmogui davė ne vien kaip kūrybingumo žadintoją, bet ir kaip vilties žiburėlį, sušildantį ir paguodžiantį paklydėlį žvarbioje, tamsioje naktyje. Išleidęs žmogų į pasaulį, Viešpats žinojo, kad vargas ir kančia taps neatskiriama Edeno tremtinio gyvenimo dalimi. Juk ir graikų stoikas Seneka tikėjo, kad „ignis aurum probat, miseria – fortes virus“ – „ugnis išbando auksą, nelaimės – žmonių tvirtumą“. Ir vis dėlto toji kančia kartais gali tapti nepakeliama; tada moraliniu ramsčiu neretai tampa vaizduotė. Šis žiburys suteikė nors ir trumpalaikės vilties Antanui Garšvai, Antano Škėmos romano „Balta drobulė“ pagrindiniam veikėjui. Garšva – lietuvis emigrantas Amerikoje, dirbęs siziifišką liftininko darbą viešbutyje. Jo diena slenka „lietuviui kaukui“ kylant liftu aukštyn ir leidžiantis žemyn, ir taip, regis, ad infinitum. Efemerinė būtis ir nesugebėjimas pritaipyti svetimoje žemėje meniškos sielos protagonistui kelia depresiją, tačiau nepalūžti padeda vaizduotė, iš atminties ištraukdama ir lyg kino filmą prasukdama gyvenimo gimtinėje ir akimirky su mylimąja Elena vaizdus. Poetas prisimena savo vaikystės namus ir stebuklingą, miglos gaubiamą mišką šalia jų, kur mažas būdamas tikėjo jo laukiant princesę – ši maloni svaja nuskaidrindavo ilgas vienatvės valandas. Mintimis Garšva grįžta ir į Vilniaus senamiestį, kur merkiant lietuvi vaikštinėjo su Elena*. Vyras taip pat įsivaizduoja būsimas akimirkas su savo širdies dama, kuria judvieju ateitį, kuri, pats žino, greičiausiai neįmanoma. Tie brangūs prisiminimai bei svajonės, sužadintos poetiškos vaizduotės, padeda paklydusiam žmogui grįžti į laikus, kai jautėsi laimingas, ir iš šių vizijų pasisemti stiprybės. Todėl vaizduotė žmogui buvo skirta ir tam, kad įžiebtų vilties kibirkštelę, kai gyvenimo kelionė tampa per klaidi.

Žmonės, žinoma, ilgai keliavo ieškodami prarastojo Edeno sodo, ir tikriausiai vos maža dalis jį rado. Bet, tikiu, kad, kaip senoliai pasakoja, tie laimingieji sugrįžo, nes nuoširdžiai priėmė Dievo dovaną – vaizduotę. Vaizduotės galia nutiesė kūrybos kelią, kuriuo žengdami klajūnai savyje kūrė mažas Dievo karalystes, savo idios kosmos; jie taip pat davė keleiviams palydovę viltį; nes, kaip teigė romėnų poetas Ovidijus, „dum spiro, spero“ – „kad kvėpuoju, vilties nenustojau“. Tad žmonės ėjo vaizduotės takais ir vylėsi, ir kūrė, ir keliavo namo.